

Overordnet bevaringsstrategi

Oppsummering av høringsinnspill

Vedlegg 1 til styringsgruppens møte 13. desember 2022

Introduksjon	2
Sammendrag	3
Overordnede innspill	6
Skriftlige innspill	6
Statlige organer og etater	6
Fylkeskommuner og Sametinget	8
Forvaltningsmuseene og NIKU	12
Kommuner	15
Frivillige organisasjoner	15
Andre	18
Innspill til modell, struktur og oppbygging av tema	21
Skriftlige innspill	21
Statlige organer og etater	21
Fylkeskommuner og Sametinget	23
Forvaltningsmuseene og NIKU	24
Kommuner	27
Frivillige organisasjoner	27

Introduksjon

Riksantikvaren har fått i oppdrag fra Klima- og miljødepartementet (KLD) å etablere bevaringsstrategier. Arbeidet er delt opp i overordnet og tematiske bevaringsstrategier. KLD har bedt Riksantikvaren om å levere forslag til den *overordnede* bevaringsstrategien i desember 2022.

Forslag til overordnet bevaringsstrategi ble sendt på høring 21. oktober 2022 med frist for innspill satt til 2. desember. Høringsdokumentet ble distribuert direkte til regionalforvaltningen, Sametinget, de arkeologiske forvaltningsmuseene, byantikvarene, frivillige organisasjoner m. fl. I tillegg ble dokumentet gjort tilgjengelig på www.ra.no med oppfordring til innsendelse av innspill.

I forkant av dette har overordnet bevaringsstrategi vært behandlet av styringsgruppa. Klima- og miljødepartementet har også gitt innspill før dokumentet ble sendt på høring. Overordnet bevaringsstrategi ble presentert på Riksantikvarens Høstmøte 2. november 2022 og på regionalledersamlingen 12.-13. oktober 2022. Referansegruppen i prosjektet har spilt inn sine kommentarer i møte 22. november 2022.

Ved høringens slutt har det kommet inn 40 innspill. De er fra arkeologiske forvaltningsmuseer, museer, fylkeskommuner, Sametinget, kommuner, statlige etater, frivillige organisasjoner og en rekke andre aktører som har kontaktflater mot kulturmiljøfeltet.

Vi takker for mange gode og grundige innspill og setter pris på at dette har blitt prioritert. Under følger en oppsummering av hovedtrekkene fra høringsrunden samt en sammenfatning av innspillene. Vi har i dette dokumentet tatt med det som er relevant i denne fasen. Innspillene inneholder også andre kommentarer og ideer, dette tar vi med oss videre i arbeidet med de tematiske bevaringsstrategiene.

Til lesing av teksten:

Alle innspillene oppsummeres i et sammendrag aller først. Det skilles mellom overordnede innspill og innspill til modell, struktur og oppbygning av tema. Deretter følger korte sammendrag av hvert enkelt innspill. Det er gjort en sortering i type aktører og innspillene er samlet etter dette.

Sammendrag

Overordnede innspill:

Det er mange som trekker fram positive sider ved forslaget til overordnet bevaringsstrategi, blant annet at det er ambisiøst og at gevinsten, hvis arbeidet blir vellykket, er stor. Det vises til at det er bra at det i forslaget vektlegges økt samarbeid og økt samordning knyttet til virkemiddelbruk. Det trekkes også fram som positivt at bevaringsarbeid og samfunnsutvikling i større grad skal sees i sammenheng. Samarbeid på tvers av sektorer og forvaltningsnivåer anses som positivt. Dette beskrives i flere innspill som fornuftig for å styrke kulturmiljøsektoren generelt, og for sektorens innflytelse og påvirkningsmulighet på sentrale prosesser i samfunnet. Samtidig som disse endringene ønskes velkomne, påpekes det som vesentlig å tenke langsiktig i kulturmiljøsektoren og at større endringer må innføres gradvis og over tid. Det vises også til at bevaringsstrategier som er uavhengige av kulturmiljøer og tidsperiode representerer et brudd med praksis og metode i kulturmiljøforvaltningen, hvor kategorisering etter type og tidsperiode er et sentralt verktøy.

Noen savner historikk og resultater fra tidligere arbeid slik som bevaringsprogrammene og en kritisk refleksjon om bakgrunnen for en ny strategi.

Det er behov for å klargjøre om tematiske bevaringsstrategier er utvalgte satsinger, eller om de er en overbygning som skal inneholde *all* kulturmiljøforvaltningen arbeider med. Samtidig nevnes det at temaene slik de framstår nå kan forstås som å dekke hele kulturmiljøfeltet, og at det i dette ligger liten grad av målretting og prioritering.

Det trekkes fram som positivt å arbeide mer prosjektbasert på flere områder, men at det også er viktig for kulturmiljøforvaltningen å ha forutsigbarhet og langsiktighet i forvaltningsoppgavene.

Det påpekes at det er vesentlig at kulturmiljøers egenverdi vektlegges i bevaringsstrategiene.

Kommunikasjon

Det spilles også inn at samtidig som den overordnede strategien er et godt grep, kan den framstå som vanskelig å forstå for aktører som har vært lite involvert i prosessen med å utvikle den. Strategien har språklige svakheter, noe som bidrar til uklarhet.

Det har også blitt spilt inn til bevaringsstrategi-arbeidet at det i kulturminnefeltet må kommuniseres til et bredere publikum enn i dag. For å nå flere må det tenkes markedsføring og kommunikasjon, utover det noe bransje-interne begrepet formidling.

Tittel

Flere påpeker at *overordnet bevaringsstrategi* ikke er en dekkende tittel på dokumentet. Den reflekterer i liten grad dokumentets innhold og funksjon. Det presiseres at dokumentet ikke er et strategidokument, og at tittelen dermed skaper andre forventninger enn det dokumentet søker å innfri. Dokumentet er i større grad et rammeverk og en modell for bevaringsstrategier. Strategien vurderes av flere som lite konkret og ulen. Dette settes i sammenheng med manglende samsvar mellom tittel og faktisk innhold.

Mål for overordnet bevaringsstrategi

Flere påpeker at det mangler mål i strategien og at de nasjonale målene er grovsorteringer som er lite tydelige. Det savnes egne, eksplisitte målformuleringer for overordnet bevaringsstrategi, og det er ikke tilstrekkelig at dette konkretiseres i de tematiske bevaringsstrategiene. Det etterlyses omtale av hvordan målene skal nås og hvilke samfunnsutfordringer bevaringsstrategiene skal svare på.

Modellen viser hvordan man kan nå de nasjonale målene, men mangler egne bevaringsmål og delmål. Noen peker på at mangelen på mål og eksempler gjør det vanskelig å kommentere på den overordnede strategien.

Økonomi

Mange spiller inn at bevaringsstrategiene må ha økonomiske ambisjoner og målsettinger, og at ambisjonsnivået minst må være på dagens nivå for sektoren. Dette begrunnes med at gjennomføringen av bevaringsstrategiene vil kreve større ressurser enn i dag. Det etterlyses også mer forpliktende og langsiktige økonomiske rammer, da dette også er en forutsetning for samarbeid med andre aktører.

Det er et behov for mer omtale av overgangen fra dagens bevaringsprogrammer til de nye bevaringsstrategiene. Flere ser behovet for å videreføre innsatsen innenfor dagens programmer i de nye bevaringsstrategiene. Det foreslås også å vente med å etablere tematiske bevaringsstrategier til bevaringsprogrammene er evaluert.

Videre arbeid med bevaringsstrategiene

Flere trekker fram betydningen av en god og inkluderende prosess i det videre arbeid. Det pekes både på at prosessen så langt *har* vært inkluderende og at prosessen *ikke* har fanget bredt nok. Behov for samarbeid om utviklingen av tematiske bevaringsstrategier meldes tydelig tilbake i høringen Museumssektoren uttrykker et tydelig ønske om å innlemmes bedre i arbeidet.

Arkeologiske kulturmiljøer

Flere beskriver stor bekymring for at modellen i liten grad er tilpasset arkeologiske eller automatisk fredete kulturmiljøer, og at arkeologisk kunnskap ikke er vektlagt. Målsetningene i strategien vektlegger i stor grad etter-reformatoriske kulturmiljøer noe som oppleves som en motsats til fremhevingen av lange tidslinjer. Strategien bør tydeligere vise hvordan den skal ivareta ulike kulturminner og kulturmiljøer og beskrive mer nyanserte målsettinger tilpasset disse. Dersom bevaringsstrategiene på denne bakgrunn ikke kan inkorporere det arkeologiske utfordringsbildet eller svare på målsettinger med relevans for arkeologiske kulturmiljøer, må det etableres en egen tematisk bevaringsstrategi som ivaretar arkeologfeltet bedre.

Flere peker på at den krevende balansen mellom vernebehov og bruk i for liten grad problematiseres, noe som er særlig utfordrende i forvaltningen av automatisk fredete kulturmiljø.

Andre overordnede innspill

En nærmere omtale av samiske kulturmiljøer etterlyses, som særlig ressurs for samisk kultur, fellesskap og tilhørighet.

Det etterspørres en utdyping av forholdet mellom utfordringsbilde og de ulike rollene i arbeidet med kulturmiljø: forskning, myndighet, forvaltning og kommersielle aktører og eiere. Forvaltingsmuseene savner synergipotensialet i samarbeidet mellom forvaltningen og universitetssektoren i omtalen av rollefordeling og samordning av virkemidler. De peker på at kunnskapsbehovene som er skissert overveiende omtaler håndverk og bygningsteknisk kompetanse.

Det kommer også fram at landskapsperspektivet bør utdypes og at landskapsbaserte arbeidsmåter bør komme tydelig frem i strategien. Det kommer også fram at landskapsperspektivet bør utdypes og at landskapsbaserte arbeidsmåter bør komme tydelig frem i strategien. Kulturmiljøenes bidrag til bevaring av naturmangfold bør synliggjøres i større grad for å illustrere bidraget til den miljømessige dimensjonen.

Innspill til modell, struktur og oppbygning av temaer

Innstansene som har kommet med innspill er delt på midten i synet på strukturen (overordnet strategi, tematisk bevaringsstrategi, deltema og innsatsområder). På den ene siden pekes det på at strukturen fremstår som for kompleks, hierarkisk og rigid. Det er ønskelig at flere aktører blir synlige i strukturen, for eksempel ulike typer eiere av kulturminner og -miljøer, universitetssektoren, forvaltningsmuseene, sektormyndigheter og næringsliv. Selv om det er positivt at det skal arbeides mer samarbeidsorientert, etterlyser flere organisasjoner en tydeligere beskrivelse av roller og ansvar. Det pekes her blant annet på at rollefordeling mellom stat, fylke og kommune er faste strukturer om ikke endres lett. Det pekes også på at kulturmiljømyndighetene har ansvar for måloppnåelsen, mens aktørene ellers kan bidra til denne. Flere peker på behov for en enklere og mer oversiktlig målstruktur.

På den andre siden gir mange uttrykk for at strukturen virker logisk og at den tydeliggjør sammenhengen mellom det nasjonale, det regionale og lokale nivået.

Flere mener det er vanskelig å bedømme strukturen uten å kunne vurdere den i forhold til en konkret tematisk strategi.

Avgrensningen av tematiske bevaringsstrategier og deltema

Enkelte savner en vurdering av hvordan en tilnærming som er uavhengig av alder, kategori og geografi vil påvirke det praktiske bevaringsarbeidet. Det påpekes at det er nødvendig med en tydelig prioritering på deltemanivå. Det bør komme bedre frem hvordan horisontalt samarbeid kan foregå, og at det må fremgå at det ikke kan være tette skott mellom de forskjellige tematiske bevaringsstrategiene. Det påpekes at lignende deltema kan høre hjemme under flere tematiske bevaringsstrategier, noe som kan føre til avgrensingsproblematikk, samtidig som det er interessant å se sammenhenger mellom kulturminnetyper på tvers av tema.

Komponenter

Flere påpeker behov for å konkretisere og finmaske beskrivelsen av komponentene. Dette gjelder for eksempel kunnskap og virkemidler, som bør deles opp og beskrives bedre. Det spilles også inn flere nye komponenter til vurdering, slik som immateriell kulturarv, dokumentasjon og samlingsforvaltning, juridiske og økonomiske virkemidler, klimatilpassing og kompetanse.

Det stilles spørsmål ved om komponentene som er lagt fram er mest nyttige på temanivå eller på deltemanivå. RA utfordres til å vurdere på nytt hvor dette er mest hensiktsmessig.

Overordnede innspill

Referansegruppen var samstemt om at strukturen på strategien slik den nå er foreslått, er bra. Den er logisk og lett å forstå. Hovedgrepet er bra, er godt strukturert og nivåene gir mening. Bevaring har kommet tydeligere frem. Gruppen kommenterte at den er svært overordnet og at målene bør konkretiseres bedre. Begrepet bevaringsstrategier ble diskutert, og det påpekes at det er et for vidt begrep. Det kom forslag om å endre navn til kulturmiljøstrategi, som ville være bedre for en ekstern leser.

Det ble videre kommentert at kunnskap og kompetanse bør defineres bedre, at arkeologi ikke fanges godt nok opp, at næringsutvikling bør løftes tydeligere frem, at det tverrsektorielle og tverrfaglige må komme bedre frem, at lovverk bør være en egen komponent, at Riksantikvarens rolle må klargjøres, at sikulærøkonomi må være med i alle tema mm.

Gruppen hadde synspunkter på virkemidler, samordning av virkemidler og differensiering av eiergrupper. Her ble det spilt inn at dette burde strategien utdype.

Videre ble det kommentert at strategien kunne virke instrumentell, ha en ovenfra-ned holdning og at det ville være fornuftig å forsøke å se strategien fra et annet perspektiv, f.eks. fra næringslivet, fra eiersiden. Det ville kunne avdekke om strategien tar en del opplysninger for gitt, for eksempel om ansvar og roller.

Skriftlige innspill

Innspillene er sortert etter følgende struktur

- Statlige organer og etater
- Fylkeskommuner og Sametinget
- Forvaltningsmuseene og NIKU
- Kommuner
- Frivillige organisasjoner
- Andre

Statlige organer og etater

Forsvarsbygg understreker betydningen av å ha bevaringsstrategier med konkrete og forpliktende mål. Bevaringsstrategien må skille mellom kulturmiljø med formelt vern og øvrig kulturmiljø. Betydningen av plan og bygningsloven må komme tydeligere frem. Valg av tema må ikke bli for ekskluderende. Tiltak innen andre kulturmiljøkategorier må kunne gjennomføres når det oppstår behov.

Kulturrådet mener det er mye bra med forslaget, som de mener har et ambisiøst og bredt perspektiv. Strukturen er betydelig forbedret fra tidligere utkast, med en oppbygging som virker meningsfull der den kople overordnede og tematiske strategier sammen. De ser positivt på at utkastet legger opp til økt samhandling og medvirkning, med ambisjon om et bredt samarbeid om tiltak og virkemidler.

De savner en omtale av overgangen fra bevaringsprogrammer til bevaringsstrategier, inkludert målene som lå til grunn for disse programmene. De mener både programmer, mål og virkemidler bør komme tydeligere fram i den overordnede strategien, både om tilskuddsordninger skal videreføres og

hvordan ambisjonene bak programmene skal tas inn det videre arbeidet. For virksomheter, kulturmiljøer og anlegg som i dag inngår i programmene er det viktig at det foretas en vurdering av kontinuitet og forutsigbarhet i den videre forvaltningen.

Kulturrådet anerkjenner at man i bevaringsstrategiene har en fysisk forståelse av begrepet mangfold, men har et konkret forslag til endring av tekst: *Mangfold står sentralt i arbeidet med bevaringsstrategier. Begrepet knyttes til et mangfold av kulturminner, der målsettingen er å ta vare på en bredde av geografiske, sosiale, etniske, næringsmessige og tidsmessige kulturminner, kulturlandskap og kulturmiljøer som samlet viser utviklingen av samfunnet gjennom tidene. Samtidig skal bevaringsstrategiene legge grunnlaget for kunnskap og opplevelse som er tilgjengelig og inkluderende for alle, uavhengig av for eksempel landbakgrunn, religion og sosioøkonomisk bakgrunn. Bevaring og formidling av samiske og nasjonale minoriteters kulturminner vil være en viktig del av arbeidet med bevaringsstrategier.*

De ønsker en bredere omtale av sammenhengene mellom kulturmiljøene og den materielle og immaterielle kulturen knyttet til dem. Det må tydeliggjøres at fysiske kulturminner er uløselig knyttet til samfunnsutvikling og menneskelig kunnskap og aktivitet, praksiser, ferdigheter og tradisjoner.

Kulturrådet kommenterer at det ikke er helt sammenheng mellom begrepet *bevaringsstrategier* og det som beskrives i teksten. De anerkjenner at bevaringsstrategier er etablert i stortingsmeldingen, men at teksten i større grad beskriver *kulturmiljøstrategier*. De mener dette er et positivt grep og et mer dekkende begrep for det man ønsker å oppnå.

Miljødirektoratet påpeker at i *Kulturmiljøer som samfunnsressurser* (Kapittel 2, s. 6) kan kulturmiljøets bidrag til bevaring av naturmangfold synliggjøres i større grad for å illustrere bidraget til den *miljømessige* dimensjonen. De anbefaler at kulturmiljøer hvor arealbruk og tradisjonskunnskap har bidratt til bevaring av naturmangfold fremheves. Eksempler på dette er kulturlandskap med tradisjoner basert på bærekraftig naturressursforvaltning. Disse kan representere løsninger på fremtidens miljøutfordringer.

Videre når det gjelder innhold mener Miljødirektoratet at når det refereres til de tre nasjonale målene i de tematiske bevaringsstrategiene (Kapittel 4, s.12) kan det være hensiktsmessig å vise til målene slik de presenteres under resultatområdet Kulturminner og Kulturmiljø på Miljostatus.no. De skriver også at det kan være hensiktsmessig å vise sammenhengen mellom rapportering på de tre nasjonale målene og nasjonal rapportering på relevante bærekraftsmål for å sette disse inn i en bredere samfunnsmessig kontekst (jf. Sårbarhet og bærekraft, side 5).

Statens vegvesen, Vegdirektoratet skriver at de nye målene i kulturmiljøpolitikken faller godt sammen med Statens vegvesens sektoransvar for kulturminner. De noterer seg at samarbeid og samordning blir viktig, samt bruk av frivilligheten og digitale løsninger. Det sistnevnte blir også viktig i forhold til oppfølging og det videre forvaltningsansvaret. Når det gjelder tabellen på s. 10 så savner de statlig sektormyndighet som viktig aktør.

De mener de ulike komponentene i hver av de tematiske bevaringsstrategiene har god bredde, og der ser de at sektorens veiminner spesielt vil kunne bli hensyntatt i komponentene bruk og opplevelse og tverrsektorielt samarbeid.

Fylkeskommuner og Sametinget

Sametinget mener at målformulering for overordnet strategi kunne fått mer eksplisitt og tydelig plass.

Sametinget minner om at same- og urfolkspolitikken generelt ikke begrunnes i synliggjøring og ivaretagelse av etnisk mangfold i Norge. Samiske kulturmiljø er viktige markører av samisk tilstedeværelse og direkte knyttet til det samiske folks bruks- og landrettigheter, og derfor en særlig ressurs for samisk kultur, fellesskap og tilhørighet. Dette perspektivet savnes. Forvaltning og vern av samiske kulturmiljø bidrar til mangfoldet av kulturmiljø i Norge primært som en virkning av at samenes historiske tilstedeværelse, bruk og landrettigheter anerkjennes.

Betoning av kulturminnene i et bærekraftperspektiv er viktig. Deres verdi kan ses som bredere enn det instrumentelle eller som utnyttbare ressurser for oss i dag. Kulturmiljøer kan tilskrives verdi i seg selv, uavhengig av verditilskrivning i samtiden. Disse forholdene bør i større grad reflekteres.

Vestfold og Telemark fylkeskommune ønsker at den fylkeskommunale kulturmiljøforvaltningen involveres tett i bevaringsstrategiarbeidet. Andre aktører kan med fordel trekkes inn allerede på temanivå. Tema, deltema og innsatsområder må ha tydelig innhold og virkemidler, og aktører og virkemidler må samordnes godt. Hvis ikke kan arbeidet bli fragmentert og ressurskrevende, og kulturmiljøforvaltningen bli svekket. Forvaltningen må få verktøy, som i bevaringsprogrammene. Strategien bør ha tanker om dette på overordnet nivå.

Byantikvaren i Oslo (BYA) skriver at hovedgrepene i strategien følger godt opp Meld.St.16. De ser at det kan være krevende å gjøre en overordnet strategi særlig konkret, og vurderer at det er svært viktig med involvering når det blir mer utkrystallisert hva strategien vil medføre i praksis.

BYA påpeker at punktet i strategien som omhandler roller har uklare konsekvenser. De påpeker at de ulike institusjonene i kulturmiljøforvaltningen, ifølge ansvarsforskriften, har klare og definerte roller. Disse kan man ikke velge og tre inn og ut av. BYA forutsetter at dette ikke er hensikten. En klar rolleforståelse og tydelige ansvarsområder er heller ikke til hinder for godt samarbeid mellom forvaltningen og andre aktører. Hva som menes med roller bør klargjøres i teksten.

BYA henviser til at det i Meld.St.16 står at arbeidet med bevaringsstrategi også skal inneholde en vurdering av om noen av dagens bevaringsprogram skal videreføres som ordinære tilskuddsposter, og om det er behov for å justere på innretningen på noen av de øvrige tilskuddspostene. Dette er ikke nevnt i den overordnede bevaringsstrategien, og Byantikvaren savner en diskusjon rundt dette punktet og forutsetter at dette gjøres som en del av den videre prosessen.

Viken fylkeskommune har behandlet forslag til overordnet bevaringsstrategi politisk. Det ble behandlet i møte i Fylkesrådet i Viken 1.desember 2022. Det ble fattet følgende vedtak:

1. Fylkesrådet støtter bevaringsstrategiens grunnleggende prinsipper om å legge til rette for bredere engasjement, økt samhandling og medvirkning, og å ta i bruk en større bredde av virkemidler enn de juridiske og økonomiske. Fylkesrådet er enig i at dette kan bidra til å sikre et større mangfold av kulturmiljø og større geografisk, sosial, etnisk og næringsmessig bredde, og at det også bedre kan ivareta sammenhengen mellom de fysiske kulturmiljøene og den immaterielle kulturarven.
2. Fylkesrådet verdsetter at Riksantikvarens arbeid med dette har skjedd i dialog med fylkeskommunene og andre sentrale aktører på feltet.

3. Fylkesrådet peker samtidig på at større bredde i ansvar og deltagelse ikke må føre til ansvarsapulverisering. Bevaringsstrategien er foreløpig lite konkret, blant annet med hensyn til plassering av ansvar for gjennomføring og måloppnåelse. Fylkeskommunene behandler årlig mange tusen saker som kulturmiljømyndighet, og trenger tydelige og forutsigbare rammer i form av tydelige økonomiske og regulatoriske virkemidler.
4. Høringsforslaget peker i retning av en mer prosjektbasert arbeidsform. Fylkesrådet er enig i at det på mange områder kan gi gode resultater, men understreker samtidig at fylkeskommunen trenger forutsigbarhet og langsiktighet for å løse sine omfattende forvaltningsoppgaver. Disse er for en stor del mindre egnet for slik organisering.
5. Det er ikke helt klart om bevaringsstrategiene skal forstås som et utvalg av sentrale temaer/satsningsområder der det er behov for og potensial for å finne nye arbeidsmåter, eller som en generell overbygning for alt kulturmiljøforvaltningen gjør. Fylkesrådet anbefaler at dette tydeliggjøres i det videre arbeidet.
6. Fylkesrådet konstaterer at høringsforslaget sier lite om det økonomiske ansvaret, og understreker viktigheten av at staten opprettholde sitt finansieringsansvar for nasjonale kulturmiljøverdier.
7. Bevaringsstrategiene er ment å avløse de nåværende bevaringsprogrammene. Fylkeskommunene forvalter tilskuddene til fredete bygninger i privat eie, og overtok fra 2020 i tillegg ansvaret for en rekke nasjonalt viktige kulturminner som har vært omfattet av tilskuddsordningene under disse programmene – fartøy, tekniske og industrielle kulturminner, ruiner og brannsikring av tette trehusmiljøer. Fylkesrådet mener det er svært viktig at strategiene følges opp med tilskuddsordninger som setter fylkeskommunen i stand til å videreføre innsatsen på områdene den nå har ansvar for.
8. Fylkesrådet etterlyser oppfølging av stortingsmeldingens signal om kartlegging av behovene for tilskuddsordninger og for endring og utforming av eksisterende ordninger.
9. Fylkesrådet viser til stortingsmeldingens signal om at det som del av bevaringsstrategiene bør utarbeides helhetlige oversikter for relevante kulturmiljøkategorier eller temaer. Det går fram av høringsforslaget at dette og andre kartleggings- og analysebehov skal inngå i de enkelte tematiske strategiene. Fylkesrådet understreker at dette vil være svært omfattende, og anbefaler at det klargjøres hvordan arbeidet skal gjennomføres og finansieres.

Agder fylkeskommune skriver at den foreslåtte strukturen gir et godt grunnlag for å systematisere og målrette arbeidet også på regionalt nivå.

De mener det er en svakhet ved den overordna strategien at man må kjenne godt til arbeidet for å forstå innholdet i den. Dette underbygger de ved å påpeke at de som ikke kjenner arbeidet fra før oppfatter den vanskelig gjennomtrengelig, «tåkete» og diffus. Det pekes på at det er uklart hvordan ting skal henge sammen og at innholdet fremstår abstrakt og lite konkret, samt at enkelte begreper er vanskelige å forstå. De som har fulgt arbeidet, og også fått det presentert fra Riksantikvaren, opplever den lettere forståelig. Strategien vurderes da som et godt utgangspunkt for videre arbeid med, oppbygging og strukturering av, de tematiske strategiene med tilhørende innhold, deltema og innsatsområder. Også her pekes det på at begrepsbruken fremstår noe uklar.

Det kan synes som om det er særlig bruken av begreper som komponenter/byggesteiner som gjør strategien vanskelig å lese og forstå. De vil derfor oppfordre til at man ser nærmere på begrepsbruken her.

Trøndelag fylkeskommune, seksjon kulturminner mener strategien fremstår uforløst og i liten grad konkretiserer hvordan målene skal nås. Etterlyser en redegjørelse for utfordringene for samfunnet generelt og kulturmiljøforvaltningen spesielt, som bevaringsstrategiene skal svare på. Dokumentet

gir ikke tilstrekkelig strategisk retning og er for lite konkret til å uttale seg inngående om. Forholdet til RAs øvrige strategier bør omtales.

Tematiske bevaringsstrategier bør ikke etableres før bevaringsprogrammene er evaluert. Kanskje bør også ny kulturmiljølov vedtas først.

Nordland fylkeskommune, fylkestinget har behandlet høringen politisk og har gjort vedtak som er oppsummert med følgende ordlyd:

1. Nordland fylkesting vurderer Riksantikvarens overordnede bevaringsstrategi til å være et rammeverk som kan bidra til å oppnå de nasjonale målene innen kulturmiljøfeltet og som vil understreke at kulturmiljø bidrar til å fremme en positiv og bærekraftig samfunnsutvikling.
2. Nordland fylkesting mener dokumentet burde omtalt framtidig tilskuddsforvaltning til kulturminner og kulturmiljø, og er bekymret for negative konsekvenser for private eiere.
3. Nordland fylkesting har følgende innspill til komponenter i de tematiske bevaringsstrategiene:
 - Besøksforvaltning, og koblingen mellom kulturmiljø og reiseliv, bør beskrives og understrekes mer.
 - Barn og ungdom er et perspektiv som mangler i dokumentet og bør omtales.
4. Nordland fylkesting synes det er positivt at Riksantikvarens overordnede bevaringsstrategi tar sikte på et sterkere samspill mellom relevante aktører på feltet. I det videre arbeidet kan det være hensiktsmessig å involvere fylkeskommunene slik at det regionale perspektivet blir ivaretatt.
5. Nordland fylkesting ber om at bevaringsstrategien inkluderer en dimensjon knyttet til samfunnsnytte.

Innlandet fylkeskommune –avdeling for kulturarv (IFK)

IFK mener at det er viktig at en i iveren etter å synliggjøre kulturmiljøenes verdi ikke beveger seg for langt bort fra tanken om at kulturmiljøene også har en klar egenverdi. Uten en klar forankring av denne egenverdien, vil samfunnets til enhver tids rådende behov kunne presse frem endringer og bruk som kanskje ikke står seg på lang sikt. I den overordna bevaringsstrategien er kulturmiljøenes egenverdi hovedsakelig trukket frem i samband med kulturmiljøer som er så sårbare eller unike at de primært må tas vare på og forvaltes som kunnskapskilder. Dette blir etter Innlandet fylkeskommunes vurdering en snever definisjon av hvilke verdier vi skal forvalte i det langtidsperspektivet kulturmiljøfeltet bør operere med.

IFK støtter mange av strategiens føringer om å nå de nasjonale målene, om samordnet virkemiddelbruk og fokus på et mangfold av kulturmiljø. De stiller likevel spørsmål ved om det er en god idé at det i strategien fokuserer for bredt og ikke er tydelig på hvordan prioriteringer skal foregå. De tenker at det kan bli problematisk å få kraft i gjennomføringen av bevaringsarbeidet med begrensede ressurser. De peker på at bevaringsprogrammene styrke er spissede satsninger.

Utover dette vurderer IFK utvalget av komponenter som dekkende for det som bør beskrives på tvers av ulike tema. De setter imidlertid spørsmål ved hvorvidt det er klokt å utarbeide mål helt nede på det enkelte innsatsområde. Dette vil på sikt måtte medføre et relativt stort målhierarki, som igjen vil kunne gjøre det vanskelig å både gjøre prioriteringer og å utarbeide målindikatorer.

De er positive til pilotering, og ber om at dette vurderes som en fast prosess i forkant av lanseringen av alle de tematiske bevaringsstrategiene.

Møre og Romsdal fylkeskommune - avdeling for kulturarv

Høringsutspillet er behandlet politisk og dette er enstemmig vedtatt av Kultur-, næring- og folkehelseutvalget i Møre og Romsdal fylkeskommune:

1. Kultur-, næring- og folkehelseutvalet er positiv til at Riksantikvaren utarbeider nye bevaringsstrategiar for kulturmiljø i Noreg. Utvalet ser at verdigrunnlaget og retninga frå Meld. St. 16 (2019-2020) Nye mål i kulturmiljøpolitikken – Engasjement, bærekraft og mangfold vidareførast inn i arbeidet bevaringsstrategien.
2. Kultur-, næring- og folkehelseutvalet støtter det overordna grepet med ei heilskapleg tilnærming til bevaring og utvikling av kulturmiljø. Ulike tilnæringsmåtar, betre samarbeid og meir samordning er gode grep for å nå dei nye måla i kulturmiljøpolitikken. For å lykkast med å få til samordning og godt samarbeid, er det nødvendig med involvering og medverknad tidleg i planlegginga av prosessane.
3. Kultur-, næring- og folkehelseutvalet er opptekne av at bevaring er grunnsteinen i arbeidet med kulturmiljø. Samtidig kan bevaring av kulturmiljø vere utvikling og ressursar i samfunnsutviklinga, og ha betydning for berekraft og verdiskaping sosialt, økonomisk og miljømessig.
4. Kultur-, næring- og folkehelseutvalet meiner at fylkeskommunen er ein sentral samfunnsutviklar og ein organisasjon som kan ivareta samordninga og samarbeid mellom ei rekke fagfelt og interesser i fylket. Regionale planer med handlingsprogram er eit eigna verktøy for å samordne innsatsen i fylket.
5. Kultur-, næring- og folkehelseutvalet meiner at dokumentet med fordel kan endre namn meir i tråd med innhaldet i dokumentet. God oppbygging av innhaldet, klarspråk og universell utforming av tekst er viktig i dokument som har ei vidare målgruppe. Utvalet viser elles til dei vurderingane som er gjort av fylkeskommunedirektøren.

Møre og Romsdal fylkeskommune har ellers kommentert høringsutspillet detaljert, men de peker på at det vesentligste de kan lese ut av dokumentet er et ønske om mangfold i tilnærmingen til bevaring av kulturmiljø, mer samordning og nye måter å samarbeide og arbeide på. De sier dette ikke er skildra nærmere, men tolker det slik at det er ønskelig å få til mer helhetlig tilnærming enn den vi har i dag med de ti ulike bevaringsprogrammene. De mener det ikke går fram av dokumentet kva det vil bety å gå over fra dagens organisering i bevaringsprogram til bevaringsstrategier og hva det vil innebære. De mener dokumentet ikke sier noe om hva som skjer med de eksisterende strategiene som Riksantikvaren har, slik som Frivillighetsstrategien.

De mener tittelen er misvisende og vil endre denne, da den overordnede bevaringsstrategien ikke inneholder en strategi, men er et rammeverk for tematiske strategier.

Fylkeskommunen arbeider på ulike måter med bevaring av kulturmiljø i dag og tar initiativ og deltar i arbeid med kulturmiljø på mange arenaer. De forstår det slik at grepet for å nå de nye nasjonale måla er mer arbeid på tvers både internt og eksternt. Dette påpeker de er et ressurspørsmål (tid).

Fylkeskommunedirektøren støtter tanken om større mangfold i tilnærminga og vektlegginga av samarbeid og samordning.

Rogaland fylkeskommune mener strategien er balansert og applauderer vekten på mangfold og at kulturmiljøet både har egenverdi og er en ressurs for samfunnet. Etterlyser eksempler som ville klargjort innholdet i strategien.

Det utadrettede arbeidet strategien legger opp til må sees i sammenheng med andre oppgaver og samlet ressurstilgang i kulturmiljøforvaltningen. Savner tydeligere forventninger til fordelingen mellom lovpålagte oppgaver og arbeidet med bevaringsstrategier. Potensialet for å bruke virkemidler på tvers av sektorer er stort. Men man må ikke gå glipp av gode og viktige tiltak som ikke tilfredsstillere kriteriene til sektorsamarbeid. Kulturmiljøsektorens virkemidler må ikke primært bli instrumenter for å nå mål i andre sektorer. Samarbeidende etater må utvise godt skjønn, f.eks. når bygninger skal brukes på nye måter.

Vestland fylkeskommune behandler høringsuttalelsen politisk i hovedutval for kultur, idrett og inkludering. I forslaget til innstilling oppsummeres følgende:

1. Vestland fylkeskommune finn det positivt at Riksantikvaren i utkastet til Overordnet bevaringsstrategi har lagt vekt på å sjå heilskapen i kulturmiljøfeltet i samanheng og å inkludere eit breitt spekter av ulike aktørar frå både forvaltninga, musea, kunnskapsinstitusjonar, frivillige og eigarar av kulturminne/kulturmiljø.
2. Vestland fylkeskommune vil understreke at involvering av nye og fleire aktørar på feltet vil føre til behov for auka ressursar innan regional- og kommunalforvaltninga for at involveringa av dei ulike aktørane skal kunne ivaretaast på ein god måte. Fylkeskommunen tilrår difor at det vert gjennomført analysar som viser kva ressursar regional- og kommunalforvaltninga har behov for, og at desse ressursane vert tilført slik at målsettingane med dei nye bevaringsstrategiane kan oppfyllest.
3. Overordna bevaringsstrategi femner breitt. Vestland fylkeskommune tilrår at det i den endelege bevaringsstrategien vert vektlagt å få på plass ei tydeleg rolleavklaring mellom dei ulike aktørane.
4. Då Overordnet bevaringsstrategi vert eit viktig dokument for bevaringa av kulturmiljøa i heile landet, forventar Vestland fylkeskommune at det endelege dokumentet vert å finne på både bokmål og nynorsk.

Forvaltningsmuseene og NIKU

Norsk institutt for kulturminneforskning, NIKU påpeker i sitt høringsinnspill at modellen som er valgt for bevaringsstrategiarbeidet er ambisiøs, og trekker spesielt fram forsøket på å legge *alt* bevaringsrelatert arbeid inn i samme modell som krevende. Samtidig skriver NIKU at den mulige gevinsten ved å organisere arbeidet på denne måten er stor. Og at det er spesielt positivt at det legges opp til en prosess for å teste ut modellen. I det store og det hele mener NIKU at RA har klart å strukturere mange forskjellige hensyn inn i modellen på en meningsfull måte, men at alle gjennomgående hensyn/kriterier ikke vil være like relevante for alle de tematiske bevaringsstrategiene eller deres deltemaer. NIKU skriver også at de ser at de arkeologiske kulturminnene utfordrer modellen, og tar til orde for å etablere en egen tematisk bevaringsstrategi for arkeologi.

Norsk Maritimt Museum, Arkeologisk seksjon mener at utkastet til overordnet bevaringsstrategi er lite konkret og vanskelig å forstå i sin helhet. Men det er positivt at det fremhever samordning av virkemidler og samarbeid på tvers. NMM mener at kulturminneforvaltningen ofte nedprioriteres i store samarbeidsprosjekter på tvers der vi kunne fått stort faglig utbytte til en lav kostnad og håper strategien kan bidra til å endre dette.

Ordet *arkeologi* nevnes kun en gang, da i sammenheng med besøksforvaltning, altså kun i forhold til kommersielt potensiale og ikke bevaring. Det er uklart om bevaringsstrategiene skal fokusere like mye på arkeologiske som nyere tids kulturminner, noe som ofte har blitt påpekt. Det er særlig nyere tids bygningsmasse som fremheves i forhold til verdiskaping, næringsvirksomhet og sektorsamarbeid. NMM er glad for at kystbaserte kulturminner på land, i og under vann fremheves som særlig sårbare. Det er vanskelig å se hvordan omfattende og bærekraftig verdiskaping skal omfatte lite tilgjengelige arkeologiske kulturminner under vann og strategien bør fremheve kunnskapsbehov og bevaringsutfordringer ved slike kulturminner. Det er forsket lite på klimaeffekten på slike kulturminner i Norge, og det bør utvikles strategier for hvordan kulturminneforvaltningen og forskningsmiljøene skal skaffe slik kunnskap, som grunnlag for å møte framtidens utfordringer.

Norges arktiske universitetsmuseum er bekymret for prosessen det er lagt opp til med flere høringer på elementer og deler av strategien som gjør det vanskelig å bidra til helheten. Det påpekes også en rekke eksempler på språklige svakheter som gjør dokumentet uklart og upresist og at sentrale begrep trenger avklaring.

Museet mener videre at høringsdokumentet ser ut til primært å rette seg mot ikke-fredete kulturminner og kulturmiljø. Strategiens formål (s.1) kan være i konflikt med KML §1 og museet er bekymret for at hensynet til fredete kulturminner og -miljøer ikke i tilstrekkelig grad behandles eller synliggjøres. Det er f.eks. vanskelig å se hvordan bergkunst eller våre eldste arkeologiske kulturminner, som i strategien omtales som særlig sårbare, skal ivaretas gjennom «gjenbruk og istandsetting» (kap. 2.2.). Det savnes kritisk erkjennelse av utfordringene med å balansere bevaring og bruk, og omtale av kulturminner og kulturmiljøer som regional forvaltning ivaretar gjennom loven.

Formålet med bevaringsstrategiarbeidet må tydeliggjøres. Det savnes beskrivelse av de formelle myndighetsinstitusjonene for automatisk fredete kulturminner. Bevaringsstrategiene må sikre at det ved tillatelse til inngrep legges forskningsfaglige vurderinger til grunn for dokumentasjon og forvaltning av fremkommet empiri, slik at den vitenskapelige verdien av kulturmiljø som ikke-fornybar ressurs sikres. Det savnes synliggjøring av kulturhistorisk kompetanse som ressurs under kap. 4.2, underpunkt «kunnskap», der det er påfallende at arkeologisk kompetanse ikke nevnes.

Bevaringsstrategiene må bygge opp under kulturminneloven og universitetsmuseenes samlingssansvar for å ivareta gjenstander og annet materiale framkommet gjennom arkeologiske undersøkelser, forskning, gaver, overleveringer og detektorfunn.

Universitetsmuseet i Bergen finner at de nye bevaringsstrategiene er en viktig reorientering som vil sette oss bedre i stand til å nå de nye nasjonale målene. Høringsprosessen er imidlertid oppstykket, noe som kan være negativt for helheten i arbeidet. Eksempler vil gjøre forslaget mindre abstrakt og mer gripbart. Det er også utfordrende å få til en god høring av strategienes struktur uten at tema og deltema beskrives, noe som ville gjort arbeidet mer konsist og formålsrettet.

Det savnes klargjøring av bevaringsstrategienes målsettinger. Høringsutkastet orienteres klart mot etter-reformatoriske kulturminner, noe som er utfordrende fordi ulike kulturminner i realiteten har ulike krav i bruks- og bærekraftperspektiv, vern, kunnskapsutvikling og oppfølging. Høringsutkastet ville styrkes gjennom vektlegging av mer helhetlig, kunnskapsbasert forvaltning av arkeologiske

kulturminner. Arkeologi er et av de største fagområdene innen miljøforvaltning, museal og utadrettet virksomhet og det er overraskende at kompetanseområdet ikke er nevnt eksplisitt i dokumentet, spesielt når lange tidslinjer er et uttalt mål.

Det er viktig at bevaringsstrategiene gis tilstrekkelige ressurser, og det er behov for konkrete eksempler knyttet til virkemiddelbruk. Konsekvensene for dagens støtte- og tilskuddsordninger, rolle- og ansvarsfordeling må avklares.

Det savnes tydelig vektlegging av kunnskapsproduksjon og forskning, og uten forankring i forskningsbaserte miljøer vil strategiene lett bli statiske, lite målrettede og uten kontinuitet fra de tidligere bevaringsprogrammene. Dette burde fremheves allerede i kap. 2, samt påpekes at forskningen er differensiert og berører mange fagfelt, både humanistiske, natur- og samfunnsvitenskapelige.

Arkeologisk museum, Universitetet i Stavanger mener det er uheldig å dele opp høringene om nye bevaringsstrategier i en overordnet og en tematisk del fordi det er usikkert om man fullt og helt forstår innhold og konsekvenser før disse eksemplifiseres gjennom konkrete tema.

Dokumentet preges av upresise og vage formuleringer. *Kapittel 1* bør gjennomgå med hensyn til klarspråk, tydelighet og innholdsavklaring. Mye tekst er hentet fra Meld. St. 16 uten å tilføre ytterligere forklarende kontekst. Definisjonen av overordnet bevaringsstrategi i kap. 4.1 burde kommet tidligere fordi det tar tid å finne den.

I *kapittel 2* savnes omtale av bevaringsprogrammene, historikk og resultater og hvilke deler av disse som har hatt betydning for utvikling av den nye strukturen. Det savnes mer utdyping av nye målsettinger opp mot dagens situasjon (politisk, samfunnsmessig, juridisk, forvaltningsmessig og faglig) ettersom fraværet gjør forankring av strategidokumentet vanskelig. Det er uklart hvilket mandat strategien bygger på, samt forhold til lovverket. Det mangler en gjennomgang av nasjonale myndighetsinstitusjoner, regionale forvaltningsaktører og universitetsmuseenes faglige rolle og kompetanse. Det mangler refleksjon rundt spenningen mellom forskningsfaglige, forvaltningsmessige og kommersielle vurderinger i overordnet bevaringsperspektiv. Det nevnes ikke at arbeidet med ny kulturmiljølov vil sette rammer og føringer.

Dokumentet leses som at det legges mer vekt på nyere tids kulturminner enn før. Hvilke, om noen, konsekvenser dette har for før-reformatriske kulturminner bør omtales. Utfordringer ved vekting, prioritering, bevaring og bruk av særlig fredete kulturminner er ikke tilstrekkelig belyst eller problematisert. For sårbare kulturminner er økt tilgjengeliggjøring i seg selv den største bevaringstrusselen og balansen mellom tilgang og vernebehov er ikke tilstrekkelig belyst under *kap. 2.2*. Det er behov for å nyansere målsettingene i større grad, for å ivareta de differensierte behovene særlig arkeologiske kulturminner som helhet har i forhold til myndighetsutøvelse og lovverk.

Samarbeid med nye aktører og konstellasjoner som omtales i *Kapittel 3* er AM positiv til, det kan gi ytterligere vern til sårbare arkeologiske kulturminner. Dagens modell med utgangspunkt i lovverk, faglige miljøer og forvaltningsmyndighet er like fullt den viktigste forutsetningen for å lykkes med bevaring i framtiden. Dette bør komme frem tidlig og ikke som nå, til sist i omtale av *Nye roller*. Omtalen her av å «tre ut av eget hierarki» er uklar i forhold til hva dette betyr for det formelt lovfestede ansvaret tillagt de ulike myndighetsinstitusjonene og bør derfor tydeliggjøres.

AM har allerede stor kontaktflate mot frivillige, kunnskapsmiljøer, næringsliv og sivilsamfunn. Om de nye bevaringsstrategiene kan styrke koordinering, tilrettelegging og rammebetingelser er det

positivt. Men da må eierskap og rolleavklaring, lovverk, kompetansekartlegging, langtidsforvaltning og faglighet inngå i diskusjonen.

Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo mener at strategien ikke tilstrekkelig favner bredden i kulturarven og at høringsutkastet har en tydelig innretning mot nyere tids kulturminners, særlig bygningsvernets, utfordringer og behov, rolle og attraksjonsverdi i nærings- og destinasjonsutvikling. Viktige deler av Meld. St. 16 er dermed utelatt. Utkastet berører i liten grad problemstillinger og forvaltningsstrukturen relatert til automatisk fredete kulturminner.

KHM er fornøyd med at utkastet påpeker ulike kulturminners ulike vernebehov, men savner en tydeligere implementering i dokumentet. Det settes likhetstrekk mellom lokal verdiskaping og god bevaring og kulturminner omtales som ressurs for samfunnsutviklingen, erfaringer som ikke automatisk kan overføres til hele kulturarvfeltet, spesielt ikke til arkeologiske kulturminner. KHM viser bl.a. til erfaringer fra miljøovervåkingsprogrammene og negative konsekvenser av fritidsbruk, landbruksaktiviteter mm., som i kombinasjon med klimautfordringer viser at økt bruk av kulturmiljøer ikke er uproblematisk i et forvaltnings- og bevaringsperspektiv. Den krevende balansen mellom vernebehov og bruksverdi må grundigere behandles i en overordnet bevaringsstrategi. Perspektivet som ligger i *kulturminnelovens formålsparagraf* må innarbeides, slik at kulturminner ikke kun verdsettes gjennom kortsiktig opplevelse og bruk.

Meld. St. 16 poengterer at reduksjon i tap av kulturminner og forbedret vedlikehold skal være overordnede prioriteringer for forvaltningen, men dette løftes i liten grad frem. En klar målsetning om å minimere det årlige tapet bør ligge til grunn for arbeidet, ikke bare å bevare et antatt representativt utvalg. Kulturminnene har ulike vernebehov og risikofaktorer, det pekes bl.a. på fonnefunn, kulturminner i dyrka mark og bergkunst som spesielt utsatte. En overordnet bevaringsstrategi må ta stilling til hvordan truede arkeologiske kulturminner skal ivaretas langsiktig og helhetlig.

Med henvisning til Meld. St.16 peker KHM på viktigheten av god integrering av forskningsfeltet i en fremtidsrettet forvaltning, gjennom teknologi og metodeutvikling, identifisering av data- og kunnskapsbehov, klimarelatert forskning og kompetanse på klimatilpasningstiltak. Forvaltningsmuseene har en nøkkelrolle grunnet sin tilknytning til universitetssektoren. KHM savner synergipotensialet i samarbeid mellom forvaltning og universitetssektoren i omtalen av rollefordeling og samordning av virkemidler og peker på at kunnskapsbehovene som er skissert overveiende omtaler håndverk og bygningsteknisk kompetanse.

Kommuner

Fredrikstad kommune ser positivt på at den overordnede bevaringsstrategien tar sikte på et mer inkluderende kulturmiljøvern. Samtidig advares det mot for store endringer i rammebetingelsene for en sektor med et langsiktig perspektiv. Forutsigbar og langsiktig bevaring og forvaltning er essensielt. Bevaringsstrategier som er uavhengige av type kulturmiljø og tidsperiode representerer, slik Fredrikstad kommune ser det, et brudd med den tradisjonelle kulturmiljøforvaltningen hvor nettopp kategorisering etter type og tidsperiode er et sentralt verktøy.

Frivillige organisasjoner

Kulturvernforbundet har levert et skriftlig innspill hvor innspill fra medlemsorganisasjonene også er tatt med. I tillegg har flere av medlemsorganisasjonene sendt egne innspill. Kulturvernforbundet

mener at de tre nasjonale målene om engasjement, bærekraft og mangfold bør konkretiseres, på et overordnet nivå, ikke bare som en del av bevaringsstrategiene. Og at det ikke er tilstrekkelig at dette konkretiseres i de tematiske bevaringsstrategiene. Videre mener forbundet at det er forvirrende at *engasjement* både beskrives som et nasjonalt mål og en verdi som skal ivaretas. Kulturvernforbundet mener også at det mangler en konkret overordnet beskrivelse av målet for strategiene, som for eksempel kunne vært «å ta vare på kulturarven». I det kommende arbeidet med tematiske bevaringsstrategier bør målene og prioriteringene være konkrete, slik de var i bevaringsprogrammene. Videre bør det vises en tydelig sammenheng mellom prioriteringer i bevaringsstrategier og det som fungerte bra innenfor bevaringsprogrammene.

Kulturvernforbundet mener også at strategien må inneholde økonomiske ambisjoner og rammer for bevaringsarbeidet. Dette må være på minst samme nivå som tidligere. Staten må forplikte seg til dette for å unngå at feltet blir nedprioritert.

Videre mener forbundet at det er mye bra i dokumentet, for eksempel at det er positivt at kompetanse er vektlagt, og at strategien beskriver hva som er truer kulturminner. De regner med at fokuset på *vern gjennom bruk* er med videre og ser fram til å effekten av samordning av virkemidler og samarbeid mellom aktører. De oppfordrer også til å involvere flere av de frivillige kulturvernorganisasjonene i arbeidet med tematiske bevaringsstrategier, der det er naturlig.

ICOMOS Norge er usikre på om forslaget vil bidra til å strukturere og samordne innsatsen for å nå de nye nasjonale målene på en god måte.

Norsk forening for fartøyvern er bekymret for at det med så vage formuleringer i de nasjonale målene vil være en fare for at også strategien blir vag og uforpliktende. De synes at målene kan konkretiseres slik at det er lettere å se hva man har klart å oppnå eller hvor langt man har kommet. De etterlyser et helhetlig mål i tillegg til delmålene som for eksempel kunne være: “å ta vare på kulturarven”. De synes ikke strategien viser hvordan det skal arbeides med løsninger for trusler mot kulturminner. De etterlyser også en klar ansvarsfordeling i samarbeidsmodellen og tildeling av ressurser til samarbeidsparter.

Forbundet KYSTEN mener den overordnede bevaringsstrategien er noe vag og mangler klare målsettinger. Målsettinger om engasjement, mangfold og bærekraft er vanskelig å måle, det kan gjøre at bevaringsstrategien føles mindre forpliktende. De peker på bevaringsprogrammene som hadde klare mål, og som i sin tur var enkle å måle. De etterlyser noen klarere formuleringer på hva man ønsker å oppnå med bevaringsstrategiene.

Forbundet KYSTEN etterlyser også et punkt om økonomiske ambisjoner og rammer. Det vil koste penger å gjennomføre bevaringsstrategiene. Man bør gi en pekepinn på hva det vil koste. Man bør få en opptrappingsplan. De som skal være med i bevaringsstrategiarbeidet må få formidlet klare mål og økonomiske rammer.

De mener også at det er viktig at man ikke har for mange og for brede innsatsområder. Da spres også ressursene for tynt utover.

Norsk Fyrforening mener målene for må konkretiseres på overordnet nivå, og ikke bare som en del av de bevaringsstrategiene. Målene må være førende for all politikken, ikke bare bevaringsstrategiene. Videre at målene må konkretiseres i overordnet bevaringsstrategi, ikke bare i tematiske bevaringsstrategier. De beskriver også at *engasjement* både er et nasjonalt mål og en sentral verdi.

Norsk fyrforening mener at penger må omtales i den overordnede strategien, for å sikre at feltet prioriteres. De savner en tydeligere anerkjennelse av det frivillige arbeidet knyttet til kulturminner, og minner om at både driftsstøtte og prosjektstøtte bør trappes opp.

Utover dette mener Norsk Fyrforening at det er mye bra i det fremlagte utkastet, spesielt at oppmerksomheten rundt hva som truer kulturmiljø, at kulturmiljø er mer omfattende enn tidligere, og at kompetanse vektlegges.

Norges Metallsøkerforening (NMF) ønsker at utkastet endres og suppleres på vesentlige punkter og høres på nytt før det oversendes KLD. De nye nasjonale målene er for vage, uforpliktende og vanskelige å måle. Det trengs derfor en nasjonal plan som gir tydelig retning for kulturmiljøpolitikken med langsiktige, konkrete mål mot 2030.

Hovedmålet for bevaringsstrategiene bør være å ta vare på kulturarven og kildeverdien. De må være mest mulig konkrete, ikke minst vs. budsjettoppfølging. Gjennom bevaringsprogrammene er kunnskapsgrunnlaget forbedret, og det er lagt vekt på at kulturminnene har en egenverdi i kraft av sin historiske kunnskapsdimensjon. Forholdet til bevaringsprogrammene må omtales i overordnet bevaringsstrategi samt at ambisjonsnivået opprettholdes på minst samme nivå. Det er uforsvarlig å bruke tiden helt fram til 2025 før rammene for bevaringsstrategiarbeidet trekkes opp. Arbeid med en delstrategi må starte tidligst mulig i 2023, i samarbeid med MNF og andre berørte instanser.

Tentativ liste over tema innebærer en betydelig utvidelse av det offentlige ansvaret. Det er derfor underlig at økonomiske konsekvenser av den overordnede bevaringsstrategien ikke er omtalt eller vurdert.

Fortidsminneforeningen mener at den overordnede bevaringsstrategien bør

- ha konkrete og etterprøvbare mål for bevaring (resultat- og effektmål) – uheldig at dette først kommer i de tematiske bevaringsstrategiene
- synliggjøre hvilke verdier og faglige prinsipper som ligger til grunn. Det er behov for et betydelig arbeid med dette. Viser til sitt tidligere innspill 10.05.22. Der etterlyses bl.a. synliggjøring av forholdet mellom bred medvirkning og allmenne oppfatninger på den ene siden, og de essensielle kulturminne- og kulturmiljøverdiene som skal bevares og formidles
- synliggjøre hva som skal tas vare på
- vurdere økonomiske virkemidler og administrative konsekvenser, herunder hvordan eiere kan gis nødvendige virkemidler

Hovedansvaret for å oppnå målene med strategiarbeidet bør plasseres hos RA og KLD. Foreningen støtter å ta i bruk et mangfold av tilnærminger, samarbeid og virkemidler, men etterlyser en konkretisering av hvilke som skal ligge til grunn.

Norsk Jernbaneklubb (NJK) ser positivt på arbeidet som RA gjør med bevaringsstrategier og mener det gir en mulighet til å gå gjennom hele det norske kulturarv-bildet med nye øyne. De mener at dette gir en god anledning til å i større grad også vie jernbanens kulturarv større oppmerksomhet, spesielt bevegelige kulturminner knyttet til jernbanen. Dette begrunnes med jernbanens betydning i Norge, som det første, største teknisk-industrielle, politiske og økonomiske prosjektet den norske staten påtok seg. Videre påpeker NJK tendenser til at støtteberettigede virksomheter innenfor teknisk-industriell kulturarv vil «trekke opp stigen etter seg», og ta til orde mot å dele støtten med andre. Dette vil ifølge NJK kunne vanskeliggjøre introduksjonen av nye bevaringsstrategier.

Foreningen Fredet bemerker at det er vesentlig å involvere private eiere på tidlig tidspunkt der tiltak og utbedringer er tiltenkt. Og at dette bør komme tydeligere inn i strategien. For øvrig ønsker de å komme tilbake senere i prosessen med sitt bidrag, når mer konkrete forslag foreligger.

Norsk Industriarv (NI) mener at utkastet til overordnet bevaringsstrategi må endres og suppleres på vesentlige punkter og at det er nødvendig med en fornyet høring før forslaget oversendes til Klima- og miljødepartementet. Deres kritikk går i hovedsak ut på at de tre nasjonale målene må konkretiseres i bevaringsstrategiene, og at det bør fremlegges en plan med langsiktige, ambisiøse, konkrete og forpliktende mål.

Videre mener de at det bør defineres et hovedmål: *å ta vare på kulturarven og kildeverdien*. De spiller inn at det bør gjøres prioriteringer under de ulike temaene, blant annet grunnet begrensninger i bevilgninger. De spiller også inn behovet for målbare mål.

NI påpeker videre at forholdet til bevaringsplanene må omtales mer i dokumentet og at det bør trekkes opp retningslinjer for hvordan arbeidet med bevaringsplanene skal følges opp. I fortsettelsen av dette mener de at økonomiske rammer bør være forpliktende for staten og være en sentral komponent i de tematiske bevaringsstrategiene.

NI skriver videre at de mener det er i strid med all god forvaltningsskikk at de økonomiske konsekvensene ikke er omtalt og vurdert på overordnet nivå i høringsbrev og -forslag. Spesielt knytter de dette til at den tentative listen over tematiske bevaringsstrategier er en betydelig utvidelse av det offentlige ansvaret på kulturmiljøfeltet.

Det reageres også på formuleringen om at «alle involverte aktører har et samlet ansvar for å bidra til måloppnåelse». Dette mener de representerer en ren ansvarsfraskrivelse fra statsmyndighetene side. Det må gjøres tydelig at det er staten og KLD som har ansvar for kulturmiljøområdet, og at dette kommer fram i tabellen på dokumentets side 11.

NI er positive til at virkemiddelbruken skal sees i sammenheng, men mener det dette krever et langt mer omfattende organisert samarbeid på tvers av sektorgrenser. De viser blant annet til behovet for et organisert samarbeid mellom Klima- og miljødepartementet og Kultur- og likestillingsdepartementet, som begge gir økonomisk støtte til de 15 tekniske og industrielle kulturminner, uten at det er noen samordning på departementsplan.

Andre

Stiftelsen UNI skriver at de følger tankegangen i høringsbrevet og høringsutkastet, og mener at den overordnede bevaringsstrategien viser en god vei fremover. De har ingen kommentarer til enkeltelementene i utkastet, og ser fram til videre arbeid og neste høringsrunde.

MIST (Museene i Sør-Trøndelag) mener det er illustrerende at en strategi som skal vektlegge samarbeid på tvers har uteglemt dem fra høringsforslaget. De mener dette peker på en stor svakhet i det nasjonale kulturmiljøarbeidet med manglende samordning mellom aktuelle departement og direktorat, her spesielt Klima- og miljødepartementet og Kultur- og likestillingsdepartementet samt Riksantikvaren og Kulturrådet. "Det nasjonale museumsnettverket består av 61 konsoliderte museumsenheter med ca. 3 000 ansatte, der 80 % har en kulturfaglig stilling (jfr. Meld. St 23 2020-2021 Musea i samfunnet). For Museene i Sør-Trøndelag (MiST) er status: 250 ansatte. ... At dette nettverket av robuste og stabile institusjoner med god kompetanse som ligger spredt utover hele landet er fraværende i et dokument om bevaringsstrategi for kulturmiljø i Norge som skal: bidra til å strukturere, samordne og organisere innsatsen slik at de tre nye nasjonale målene (Engasjement –

Bærekraft – Mangfold) nås, er overraskende og skuffende.

Vi velger å konsentrere vårt høringsvar om dette store, viktige og prinsipielle spørsmålet i tiltro til at Kulturdepartementet/ Det nasjonale museumsnettverket vil bli påkobla prosessen for å komme med innspill på strategier og konkrete løsninger i det videre arbeidet.”

Hardanger og Voss museum (HVM) støtter de overordnede linjene i dokumentet, spesielt ser de det som viktig at vi ser kulturarv og kulturmiljø i et større samfunnsperspektiv. Både FNs bærekraftsmål og Faro-konvensjonen underbygger dette. HVM støtter også at bevaringsstrategiene legger opp til samarbeid med aktører fra andre sektorer, men vil også påpeke at mange museer ikke er i en annen sektor enn kulturmiljøfeltet. HVM spiller videre inn at en må passe på at viktige kulturmiljø (i museumssektoren) ikke faller mellom to stoler, fordi de hører inn under et annet departement.

HVM er positive til at prosessen rundt bevaringsstrategiarbeidet er bred og at mange er deltagende. De deltar gjerne videre i denne prosessen. Videre spiller de inn at det i arbeid med bevaringsstrategier også bør naturlig å jobbe med å styrke museene økonomisk, knyttet til restaurering, drift og vedlikehold av kulturminne, museene som kunnskapsformidler og møtested. De peker også på at rollen som kulturarven kan spille knyttet til fraflytting, og for innbygger og næring.

HVM trekker også fram at erfaringene fra Verdiskapingsprogrammet bør benyttes i prosjektet med bevaringsstrategier, og at dette programmet kan styrkes og knyttes opp mot flere av de temaene man skal satse på i bevaringsstrategier. De påpeker også at det er et stort potensial for koblinger og bedre integrering mellom sektordepartementene, RA og museumssektoren. Avslutningsvis framhever HVM betydningen av kulturarven sin egenverdi, og at denne ikke må svekkes i en tid der klimaspørsmålet står sentralt, og understreker effekten av små endringer, både knyttet til utslippsreduksjon og klimatilpasning.

Museumsforbundet er opptatt av at museene bør kobles tettere på i arbeidet med bevaringsstrategiene og at de bør synliggjøres mer i teksten. De viser blant annet til modellen der museene er redusert til «andre samarbeidspartnere». Man ser med det bort fra viktige ressurser og verdifullt forvaltnings- og formidlingsarbeid i bevaring av vår felles kulturarv. De peker også på at Sametinget må nevnes som en sentral samarbeidspartner. Sametinget har et nasjonalt ansvar og er ikke ensbetydende med regionalforvaltningen.

Når det gjelder selve teksten mener Museumsforbundet at overordnet bevaringsstrategi blir noe generell, det er litt vanskelig å se for seg hvordan den skal virke i praksis.

De opplever at innretningen i bevaringsstrategien først og fremst befester en tradisjonell Riksantikvar-rolle og at den er lite nytenkende både når det gjelder Riksantikvarens rolle, samarbeidspartnere og søkelys på kulturminner bredt. Hovedfokus er primært knyttet til faste kulturminner og gjenspeiler i liten grad at både materielle og immaterielle kulturminner er viktige. Dette er områder hvor museene har opparbeidet mye erfaring, også sammen med frivillige og andre partnere.

De synes det er interessant at Riksantikvaren ønsker en endring i roller knyttet til samarbeidsformer og at det kan føre til en mer samkjørt forvaltningspolitikk når Riksantikvaren og øvrige kulturmiljøforvaltning gir slipp på styring og påtar seg mer en deltager-, utvikler- og beslutningstagerrolle. Men de mener slike formuleringer gjør Riksantikvarens rolle utydelig, ikke minst knyttet til rollen som garantist for kompetanse og antikvarisk forsvarlig bevaring. Målsettingen om større engasjement er bra, men kan ikke bety at det profesjonelle museums- og forvaltningsapparatet gir fra seg kontrollen.

Forholdet mellom økonomi/næringsutvikling/turisme og etisk tenkning rundt bruk og formidling av kulturminner må utvikles. Ikke minst kulturminner som er ekstra sårbare for både bruk, tilpasning og klimaendringer. Det er positivt at man understreker at Bevaringsstrategiene skal vise hvordan kulturminner og kulturmiljøer kan være ressurser i næringsutvikling samtidig som de enkelte kulturminner og miljøers verneverdi respekteres. Museene befinner seg ofte i et skjæringspunkt mellom lokale interesser og turisme. De viser til UNWTO sine ti prinsipper for et bærekraftig reiseliv.

Norske parker mener at en overordnet bevaringsstrategi for kulturmiljø som ikke går dypere inn i landskap blir svært mangelfull. Den helheten, forankringen og koblingene en landskapstilnærming tilbyr (for kulturmiljøer) er en stor mulighet som ikke er utviklet i denne strategien. Konsekvensen blir en svakere forvaltning, formidling, forankring og foredling av kulturmiljøene.

Norske Parker mener landskapsperspektivet bør utdypes tydeligere og at landskapsbaserte måter å arbeide på bør komme tydelig frem i de neste utkastene.

De mener fokus på landskap har en rekke fordeler, da det plasserer kulturminner og kulturmiljøer i en større regional kontekst, det sikrer helhetlige forvaltning og legger grunnlag for engasjement hos et større mangfold av aktører. De skriver at landskap bør inngå som et viktig, helhetlig og gjennomgripende tema i den overordnede bevaringsstrategien. «I høringsforslaget til Riksantikvaren nevnes det i første setning at kulturminner, kulturmiljø og landskap er grunnsteinen i arbeidet med kulturmiljø. Men landskap, og de mulighetene en landskapstilnærming (metoder, samarbeidsmodeller og praktisk forvaltning) tilbyr, nevnes deretter nesten ikke.»

Sverre Landmark påpeker at eiere av kulturminner er ulike og kan kreve ulik tilnærming; offentlig (kommunal, statlig, mv), privat (private hhv profesjonelle). Han kommenterer at involvering og medvirkning, dvs. verdien av å skape bredt folkelig «eierskap» til kulturminnene er viktig. Han minner om at kommunikasjon er mer enn formidling, at næringsutvikling fremmes av, og fremmer vern gjennom bruk. Til sist påpeker han at økonomi kan være en mulig begrensning og hindring mot gjennomføring av bevaringsstrategier.

Innspill til modell, struktur og oppbygging av tema

Referansegruppen var fornøyd med strukturen på strategien. De kommenterte på figuren som viser aktørene i de forskjellige nivåene, og syntes den virket litt for konvensjonell. Det er flere aktører med i dette arbeidet, og det bør komme fram i figuren. Eiere, næring og flere. Viktig at vi tenker utenfor boksen. De kommenterte videre at kategoriene kunne vær for vide «vegg til vegg» og at det kunne bli vanskelig å prioritere. De avventet imidlertid de tematiske strategiene for å kunne se det hele når det ble mer konkret.

Skriftlige innspill

Innspillene er sortert etter følgende struktur

- Statlige organer og etater
- Fylkeskommuner og Sametinget
- Forvaltningsmuseene og NIKU
- Kommuner
- Frivillige organisasjoner

Statlige organer og etater

Bane NOR SF vurderer at den foreslåtte nivåinndelingen og komponentene virker kompleks. Det pekes på mye overlapp mellom komponentene. Det oppleves om positivt at den overordnede bevaringsstrategien er tydelige på bærekraft. Videre understrekes av viktigheten av overordnede, tverrsektorielle føringer for at aktørene i større grad enn i dag trekker i samme retning i bevaringsarbeidet.

Bane NOR ønsker mer oppmerksomhet på virkemidler og andre tiltak som tilrettelegger for at kulturmiljøer kan transformeres og brukes. Bevaringsstrategiene må være tydelige på virkemiddelbruk, også de særegne juridiske bestemmelsene som gjelder statlige foretak. Forskjellen mellom vern gjennom plan og bygningsloven og kulturminneloven må fremkomme tydeligere.

Forsvarsbygg betrakter inndelingen med tema, deltema og innsatsområder som fruktbar. Å bruke samme struktur, er fornuftig gitt at det opprettholdes noe fleksibilitet til tematisk tilpasninger (eksempelvis når det gjelder mål og utfordringer).

I en merknad til omtalen av mangfold, blir det fra Forsvarsbygg pekt på at bevaringsstrategiene må reflektere forskjeller mellom eldre og nyere tids kulturmiljøer. For sistnevnte kategori, er for en del materialer ikke laget for vedlikehold, men må skiftes ut i sin helhet. Dette kan utfordre verneverdier. Tverrsektorielt samarbeid og samordning av virkemidler er nødvendig. Samtidig må man våge å gi forrang til kulturmiljø av nasjonal verdi, slik dette er beskrevet i kulturminneloven og naturmangfoldloven. Det pekes på at stor oppmerksomhet på næringsutvikling ikke må fortrenge virkemiddelbruk rettet mot private eiere (husholdninger) og at private eiere må motiveres til ombruk. Generelt gir Forsvarsbygg uttrykk for at eierperspektivet må tydeligere frem.

Det er positivt at kunnskap er trukket frem. Omtalen av virkemidlene må imidlertid tydeligere skille mellom de like kategoriene virkemidler og spisses for hver enkelte tematiske bevaringsstrategi.

Digitalisering brukt til formidling og dokumentasjon er et supplement til det tradisjonelle kulturmiljøvernet. Det er forskjeller i forvaltningen når det gjelder tilgang til og bruk av systemer for dokumentasjon og lagring.

Kulturrådet mener grepene som skisseres når det gjelder samarbeid og virkemidler er gode. Men savner en tydeligere omtale av Riksantikvaren som sentral koordinator for oppfølging av strategiene.

Et styrket samarbeid vil også være et gode for museumssektoren. De trekker spesielt fram arbeidet med de teknisk-industrielle kulturminnene. De påpeker at nye samarbeidsformer ikke må gå ut over allerede eksisterende samarbeid.

Kulturrådet peker også på at tabellen i kap. 4.1 ikke gjenspeiler teksten i det øvrige dokumentet. De minner også om departementenes kulturarvsforum. De mener KUD, Kulturrådet og museene burde blitt trukket mer frem i bevaringsstrategien.

Kulturrådet mener vi har lagt opp til en logisk struktur/nivådeling som kan fungere. Men det er vanskelig å bedømme uten å ha en konkret tematisk strategi å sjekke opp mot. Høringsutkastet burde inkludert et eksempel på tema hvor de ulike nivåene og komponentene ble beskrevet.

De mener det kan oppstå avgrensingsproblemer i de tematiske strategiene og de ser ikke helt for seg hvordan for eksempel arkeologi skal behandles. De ser heller ikke helt klart for seg hvordan de tematiske bevaringsstrategiene skal være utgangspunkt for prioriteringer.

Kulturrådet kommenterer også kort de tentative bevaringsstrategiene, og mener det er en bedre struktur over dem nå. Men de er kritiske til at sirkulær og ombruk skal være en egen strategi. Sirkulær og ombruk bør gå inn i en større klimakomponent.

Kulturrådet mener strukturen med komponenter er et godt grep. utfordringen er at tentative temaer ligger på et nivå som vanskelig lar seg operasjonalisere direkte med komponentene, til det er de for overordnede og generelle. Det vil derfor være avgjørende hvordan temaer utformes med deltemaer og innsatsområder. De mener vi bør klargjøre hva vi mener med effektmål og resultatmål, sett opp mot de nasjonale målene og de tematiske bevaringsstrategiene.

Enkeltkommentarer til noen komponenter:

Uavhengig av tidsperiode: Kulturrådet mener kriteriet er uklart. Intensjonen med å beskrive «samlet tidsbredde» kan være fornuftig, men komponenten virker overflødig der den er plassert. De mener dette bør omtales i innledningen, og ikke i komponentlista.

Klimatilpasning: Viktig komponent, bør også omhandle sirkulær og ombruk

Bevaring: Sentral komponent, men bør beskrives bedre. Hva med begrepet vern, og hvordan henger dette sammen med opplevelse, bruk og formidling? Disse til sammen bør danne grunnlag for prioriteringer og ressursbruk. Disse komponentene bør derfor komme etter hverandre, med en omtale av sammenheng, der det også kan være motsetninger mellom opplevelse, bruk og bevaring.

Kunnskap: Bør deles i en kunnskap/forskningskomponent og en kompetansekompoment.

Opplevelse og bruk: Formidling bør trekkes inn i komponenten for å understreke at opplevelse og bruk er noe mer enn «tilrettelegging for publikum».

Digitale tjenester: Er det behov for et eget punkt om det digitale forstått som tjenester og som instrument for annet arbeid? Dokumentasjonen er i dag digital. En mer interessant inngang er i hvilken grad digitalisering kan tilføre nye dimensjoner i dokumentasjon og opplevelse av

kulturmiljøer, for eksempel ved økende grad av VR/AR. Ikke minst er dette aktuelt på det arkeologiske området. Kulturrådet ser derfor gjerne at komponenten kalles «digitalisering».

Fylkeskommuner og Sametinget

Trøndelag fylkeskommune, seksjon kulturminner, mener rammeverket er utydelig om økonomi, rollefordeling med mer og hvordan strategien skal operasjonaliseres. Ja til bredt samarbeid, men aktørbildet er utydelig. I lys av strategiens mål om bredere samhandling og mer åpenhet er høringen smal gir ikke god forankring. Anbefaler at aktørbildet konkretiseres og at aktørene får uttale seg til strategien før den ferdigstilles.

Nedbygging av skiller mellom sektorer og samkjøring av virkemidler er viktig. Ansvar for dette ligger hos staten og bør starte på statlig nivå. Strategien bør beskrive hvordan dette skal løses.

Det er positivt at de tematiske strategiene skal ha større bredde og tidsdybde enn bevaringsprogrammene, men fylkeskommunen er tvilende til om forslaget fanger opp dette. Det bør konkretiseres hvordan dette skal løses, og FK viser til BERG, BARK og FRIP som konkrete og målrettede innsatser. Vil opplegget svar på de nasjonale målene? Kanskje bør de nasjonale målene sees som gjennomgående tema, for å forenkle oppsettet og sikre måloppnåelse.

Det er i liten grad beskrevet hvordan utvelgelsen av de tematiske strategiene skal foregå.

Bevaringsstrategiene bør forholde seg til forvaltningsoppgavene i dagens kulturmiljøforvaltning, for å sikre at kunnskapen fra strategiene kommer til nytte i forvaltningen. En sterkt prosjektorientert strategi som kommer på toppen av dette, vil være utfordrende gitt dagens kapasitet i regionalforvaltningen. Det er urealistisk at fylkeskommunene skal kunne levere prosjekter på en rekke tema, i tillegg til å gjøre forvaltningsoppgavene.

Vestfold og Telemark fylkeskommune mener modellen for de tematiske bevaringsstrategiene kan fungere bra. Støtter uavhengighet av geografi og tidsperiode, konkrete resultatmål og indikatorer til komponentene. Etterlyser en komponent om forvaltningen som kunnskapsutvikler og –produsent.

Sametinget mener at modellen som presenteres konkretiseres for lite slik at det er vanskelig å vurdere den i forhold til mål og forventet virkning. Vertikal organisering med fire nivå bør åpnes for fleksibilitet å tvers av hierarkiske nivå. F.eks. bør innsatsområder kunne knyttes til mer enn ett deltema eller tematisk bevaringsstrategi. Prosjekter og satsinger på innsatsnivå vil kunne ha bred relevans på tvers.

Tabellen over ansvarsfordeling mv. i kap. 4.1 bør utfylles med *Sametinget* som er et urfolksparlament og ikke synonymt med regionalforvaltningen.

Til kap. 4.2 påpekes at utfordringsbildet og sårbarhet for samiske kulturmiljø ikke er tilstrekkelig undersøkt og kartlagt. Viktigheten av at det innhentes dekkende kunnskapsgrunnlag som ledd i arbeidet med identifisering og iverksetting av tiltak understrekes.

Møre og Romsdal fylkeskommune mener modellen viser ambisjon om å strukturere det samla prioriterte arbeidet, fra det overordna i strategi-nivået til lokale initiativ som inngår i innsatsområda.

Det kan bli for mange komponenter dersom det skal settes opp mål for alle, slik det står på side 10: «Det vil knyttes forventninger om konkrete resultatmål og indikatorer til enkelte av komponentene.»

Møre og Romsdal fk spør om målhierarkiet er godt nok tenkt igjennom. Det kan bli uhensiktsmessig mange mål på ulike nivå, og kanskje skal det settes opp strategier også? De tror det må tenkes mer

igjennom dette med mål og ulike typer mål, kanskje også strukturering av komponentene. De er også opptatt av klart språk, god oppbygging og universell utforming av tekst, slik at det er lett å lese og forstå innholdet.

Byantikvaren i Oslo skriver at det er en klar risiko for at den foreslåtte oppbyggingen i tema, deltema og innsatsområder vil virke unødig kompliserende. De understreker at det er behovet for tiltak, kulturmiljøets sårbarhet og risiko for forringelse eller skade samt egnethet for formidling og tilrettelegging som bør veie tyngst når det gjelder prioritering av prosjekter. Uansett hvilke tema man velger vil det være en klar risiko for at viktige bevarings- eller sikringsprosjekter ikke vil passe inn i modellen, eller at man må bruke uforholdsmessig mye tid på å argumentere inn en forbindelse mellom kulturmiljøet og et av de overordnede temaene.

Utvelgelse av tema bør være kunnskapsbasert og gjenspeile mangfoldet av kulturmiljø.

BYA mener det er naturlig at arkeologiske kulturminner, både automatisk fredete og etter-reformatoriske, skilles ut som eget tema for å sørge for at disse kulturminnene ivaretas best mulig i bevaringsstrategien.

Agder fylkeskommune skriver at illustrasjonen som viser hvordan oppbyggingen av de tematiske bevaringsstrategiene er tenkt er et godt grep for å vise sammenhengen mellom nasjonale strategier og konkrete regionale mål og prosjekter. Fylkeskommunen eksemplifiserer det med hvordan de ser for seg kystkulturtema kan struktureres i Agder.

Rogaland fylkeskommune savner eksempler på sammenhengen mellom nivåene tema-deltéma-innsatsområder i praksis. I høringen om tematiske bevaringsstrategier bør dette med. Kravet om at deltemaene skal ha relevans for alle geografiske områder kan føre til at innhold og tematikk blir vanskelig å definere tydelig og til begrensninger i valg av deltema. Innsatsområdene kan sammenliknes med mål og strategiske valg i regionale og lokale kulturmiljøplaner.

Komponentene er et logisk grep for enhetlig oppbygging av de tematiske bevaringsstrategiene. Klargjør hvem som har ansvaret for hvilke komponenter som skal vektlegges og for å kvalitetssikre innholdet. Det bør understrekes at enkelte komponenter er mer grunnleggende enn andre (fk peker ikke på hvilke). Resultatmål om økt mangfold bør knyttes opp mot bevaring, istandsetting, tilrettelegging o.l., ikke til upålitelige statistikk for kategorier av kulturmiljøer. «Uavhengig av tidsperiode» bør ikke nødvendigvis innebære at deltema og innsatsområder har elementer både fra forhistorisk og historisk tid. De høye forventningene til «bevaring» og «kunnskap» vil være vanskelig å følge opp.

FK forventer at avvikling av bevaringsprogrammene varsles i god tid. Økonomiske virkemidler, bl.a. i BARK og BERG, forventes videreført som tilskuddsordninger. De forskriftsfestede tilskuddsordningene under kap. 1429 forventes videreført, og innretning mm utdypet gjennom nye bevaringsstrategier.

Forvaltningsmuseene og NIKU

Norsk institutt for kulturminneforskning, NIKU beskriver i sin omtale av nivådelingen i modellen at det vil være vanskelig å benytte komponentene på tema-nivået i de tematiske bevaringsstrategiene, og at dette vil være mer meningsfullt å relatere til deltemaene i modellen. Begrunnelsen for dette er at temaene i stor grad ser ut til å bli store og omfattende i innhold. Om deltema-nivået skriver NIKU

at det er fornuftig at strategien beskriver at alle komponenter ikke nødvendigvis er like aktuelle for alle deltema, og påpeker videre at det vil kunne være situasjoner hvor et deltema kan høre hjemme i flere forskjellige tematiske bevaringsstrategier, og at det vil kunne føre til avgrensingsproblemer.

NIKU mener det er et godt grep med tverrgående komponenter for alle tematiske bevaringsstrategier, at dette vil gjøre det enklere å se forskjellige virkemidler i sammenheng, og bidra til å nå de overordnede bevaringsmålene. NIKU har kommentarer til noen av komponentene. Til komponenten *uavhengig av tidsperiode* kommenterer NIKU at den er vanskelig å forstå, og at den minner mer om et kriterium for valg av tema. NIKU spør om tidsdybde kunne vært ivaretatt på andre måter, og mener at det er vel så interessant å se sammenhenger mellom kulturminnetyper på tvers av temaer. Til komponenten *klimatilpasning* skriver NIKU at dette er fint å få inn som et generelt hensyn, og at dette vil gjelde mange kulturminnetyper, spredd ut over flere tematiske bevaringsstrategier. Når det gjelder komponenten *bevaring* mener NIKU at det vil fungere bedre om en skiller mellom juridisk vern og teknisk bevaring. *Kunnskap* er NIKU svært fornøyd med som gjennomgående hensyn. Men påpeker at også dette bør relateres til deltema, og ikke det øverste nivået. De spiller også inn at kunnskapspunktet burde differensieres bedre. NIKU mener dette er svært viktig for å sikre at forvaltningen arbeider kunnskapsbasert. NIKU har også forslag til en inndeling i kompetanse som en ting og kunnskap som noe annet, samt en større beskrivelse av ulike typer kunnskap og kompetanse som er relevant i denne sammenhengen. NIKU er positiv til at *digitale tjenester* løftes fram som egen komponent, og beskriver også hvordan praksisen med digital bevaring i stedet for fysisk bevaring kan fungere i de sammenhengene hvor andre samfunnshensyn overstyrer. NIKU savner omtale av økonomiske virkemidler, spesielt verdien av tilskuddsordninger. De nevner også betydningen av skatteordninger og forsikringsordninger for eiere av fredete kulturminner.

Norges arktiske universitetsmuseum mener at hierarkiet det er lagt opp til i modellen synes å være hensiktsmessig.

Universitetsmuseet i Bergen er fornøyd med en tilnærming på tvers av ulike temaområder og sektorer, og at lange tidslinjer på tvers av historiske epoker vektlegges. Å benytte tematiske strategier nasjonalt over områder med stor natur- og kulturhistorisk variasjon kan imidlertid vise seg utfordrende.

I den tredelte nivåinndelingen ser UMB mulighet for at de tematiske bevaringsstrategienes homogene oppbygning i stor grad vil vektlegge faglig og metodisk autonomi. Skal de representere langsiktighet og kontinuitet må forholdet mellom nivåene klargjøres. Konkrete forhold og praksis på lavere nivå må kunne virke tilbake på tematisk strategi og deltema.

Alle aktører under deltemaene skal ha samlet, likeverdig ansvar for måloppnåelse, noe som kan medføre uklar ansvarsdeling og påvirke gjennomføring, rapportering og evaluering.

I tabellen på s. 10 bør universitetsmuseene nevnes eksplisitt som selvstendige aktører, da «regionalforvaltning» ikke dekker kunnskapsutviklingen og nettverksbyggingen de representerer.

UMB mener at forskning bør være en vesentlig komponent og «byggestein» i strategien. Under «Kunnskap» er kunnskapsmiljøene essensielle for analyse av data innhentet underveis i bevaringsstrategiene. Forskningsinstitusjonene er også viktige i forhold til «Internasjonalt samarbeid». Forsknings samarbeid på tvers av disipliner bør legges til som egen komponent eller inngå under «Tverrsektorielt samarbeid.» Lokal involvering og eierskap kan med fordel nevnes under komponentene «Formidling» og «Frivillighet», herunder også Citizen science og lignende prinsipper. Under «Digitale tjenester» kan digitale analyser og dokumentasjonsmetoder med fordel nevnes.

Arkeologisk museum, Universitetet i Stavanger finner det vanskelig å vurdere om oppbygningen i tema, deltema og innsatsområder med en overbyggende strategi vil fungere (*Kapittel 4*). Dette avhenger av innholdet og tematikken som legges til grunn og som p.t. ikke er kjent. Mulig slagside og konsekvensene av økt generalisering av kulturmiljøforvaltningens rammeverk for bevaring av arkeologiske kulturminner er usikker, og ikke tilfredsstillende diskutert i høringsdokumentet. Strategien vil legge føringer for hvordan de ulike delene aktiviseres og på hvilket nivå oppfølgingsansvar skal ligge, her savnes mer detaljer og regionale kulturminnemyndigheter og forvaltningsmuseer bør fremheves som premissleverandører.

Under 4.2. Komponenter bør lovverket skilles ut som en egen komponent for å skape en større ramme for hvilke virkemidler som kan – og ikke kan – brukes. Det bør skilles mellom aktører som driver statlig myndighetsøvelse og andre aktører, da førstnevnte ofte vil danne rammen for aktivitet og samhandling med andre aktører. En egen komponent bidrar til avklaring av roller og aktørers handlingsrom. AM ønsker til slutt en komponent som kan kalles «Dokumentasjon og samlingsforvaltning». Hvert bevaringstema, i hvert fall de med arkeologiske kulturminner, bør kartlegge og diskutere behovet for dokumentasjon, innsamling, oppbevaring og tilgjengeliggjøring gjennom arkiv- og samlingsarbeid. Slike oppgaver bør også løftes fram og diskuteres i utformingen av rammeverk. Dette vil bidra til økt samarbeid på tvers av universitets- og regionmuseer, særlig for tidsperioder og tematikker som krysser nåværende forvaltningsgrenser.

Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo mener at modellen legger opp til fragmentering av ansvarsforhold i forvaltningen. Bredere forankring er positivt, men engasjement og frivillighet kan ikke erstatte sterkt statlig og regionalt kulturminnevern på arkeologifeltet. Rollefordelingen i kulturminneforvaltningen må gjenspeiles i den overordnede bevaringsstrategien, der forvaltningsmuseene i særlig grad har mulighet til å vektlegge verneperspektivet. Mangfoldsbegrepet i utkastet ses primært i lys av etter-reformatriske kulturminner og deres bruksverdi i samtiden, mens det er uklart hva dette innebærer for eldre kulturminner som vanskeligere kan knyttes til moderne identitetsnarrativ.

De tematiske strategiene skal utformes uten geografisk avgrensning og uavhengig av tidsperiode, noe som også gjelder deltemaene. KHM er positive til nytenking, men oppfatter generalisering som uhensiktsmessig i forhold til tiltak og bevaringsstrategier. Manglende differensiering og tilrettelegging for mangfoldet av kulturminner med ulike verne- og tiltaksbehov, vil føre til lite treffsikre strategier som ikke møter de faktiske kunnskaps- og forvaltningsbehovene i sektoren. Modellen må åpne for at kulturminnetyper med særskilte vernebehov blir gjenstand for tilpassede vernestrategier. Målrettet innsats og løft krever sterke regionale og statlige forvaltningsaktører og KHM er skeptiske til en modell hvor rollefordelingen defineres av det enkelte prosjekt. KHM vil advare mot en utvikling basert på innsats fra frivillige aktører for gjennomføring av nødvendige tiltak.

KHM oppfatter derfor den tredelte nivåinndelingen som unødvendig hierarkisk, byråkratisk og tungvint. Det legges opp til et system med rapportering på effektmål og resultatmål, samtidig som modellen baseres på bredt, desentralisert og varierende eierskap til tiltak og prosjektet. KHM anbefaler en enklere, mindre hierarkisk modell som bedre kan tilpasses kulturmiljøenes særskilte verne- og kunnskapsbehov. Forskningsperspektivet er også fraværende på alle tre nivåer, i kontrast til ønsket om å skape synergi mellom utvikling og forvaltning. KHM etterspør en mer offensiv holdning til bredden og det mangfoldige vernebehovet i kulturarven.

Kommuner

Røros kommune er usikker på om forslaget til oppbygging av de tematiske bevaringsstrategiene er den beste for å strukturere og samordne innsatsen for å nå de nasjonale målene. Forslaget konkretiserer i liten grad hvordan målene skal nås. Modellen fremstår svært hierarkisk. Vanskelig å se hvordan man skal sikre innsatsområder på tvers av deltemaene, som ombruk/sirkulærøkonomi, samfinansiering og kunnskapsutvikling. En bør vurdere en sterkere horisontal tilnærming på tvers av tema.

Fredrikstad kommune gir uttrykk for at målstrukturen fremstår noe uoversiktlig. Det gis videre uttrykk for en viss bekymring for at dagens målstruktur ikke i tilstrekkelig grad inviterer til deltakelse fra kommuner, frivillige og andre samarbeidspartnere i formuleringen av målene for bevaringsarbeidet. En ytterligere klargjøring rundt detaljeringsgraden for tematisk strategi, deltema og resultatmål kunne vært nyttig. Overordnet bevaringsstrategi kan være bred, men nivåene under bør være mer konkrete og detaljerte.

Frivillige organisasjoner

Norsk forening for fartøyvern mener at det bør komme klart frem i figuren hvem som har ansvar for hva i nivåinndelingen. De mener økonomiske virkemidler må være en egen komponent.

Norsk Fyrforening er opptatt av at ansvaret for måloppnåelse bør plasseres tydelig hos myndighetene, mens aktørene ellers bidrar til måloppnåelsen. Og at dette må gjøres mer tydelig i tabellen på side 11.

Norges Metallsøkerforening (NMF) mener det er ansvarsfraskrivelse fra statsmyndigheten å hevde at alle involverte aktører har et samlet ansvar for å bidra til måloppnåelse. Det må tydelig slås fast at å ivareta ansvar på kulturmiljøfeltet er statens og KLDs ansvar. Tabellen på s. 11 må få en ny kolonne for ansvar adskilt fra aktører, og fylles ut slik at statens ansvar klargjøres. Prinsippet om å se virkemiddelbruk i sammenheng krever langt mer omfattende organisert samarbeid på tvers av sektorgrenser enn utkastet gir inntrykk av, bl.a. er det behov for organisert samarbeid mellom KLD og KUD. Målet om styrket samarbeid med frivillige organisasjoner og frivillighet generelt avhenger av at disse sikres stor nok driftsstøtte til å ivareta arbeidet

Kulturvernforbundet mener at det er bra at strategien viser betydningen av samarbeid på tvers av departementer og forvaltningsnivåer, og at den har med seg flere aktører enn «den indre kjerne». De påpeker at det bør komme mer tydelig fram hvem som har ansvar for hva. De har også konkrete forslag til forbedringer i tekst og figur som omhandler dette i strategien, inkludert Riksantikvarens rolle.

ICOMOS Norge mener det er vanskelig å se hvordan forslaget til oppbygning skal løse dagens utfordringer på kulturmiljøfeltet. Modellen framstår hierarkisk og det er vanskelig å se hvordan den vil sikre fokus på gjennomgående innsatsområder på tvers av deltemaer, slik som sirkulærøkonomi og kunnskapsutvikling. Det er vanskelig å lese av dokumentet hvordan disse temaene vil hensyntas i systemet som er foreslått. IN anbefaler å vurdere om oppbygningen i større grad også bør ha en horisontal tilnærming på tvers av tema.

Fortidsminneforeningen savner en vurdering av hvordan den svært brede tilnærmingen uavhengig av alder, kategori og geografi vil påvirke det praktiske bevaringsarbeidet. Tydeligere prioritering på deltemanivå vil være helt nødvendig for å få ønsket effekt. Komponentene bør konkretiseres. Immateriell kulturarv bør vurderes som en egen komponent. Den overordnede strategien bør utdype hvordan sammenhengen mellom materiell og immateriell kulturarv skal ivaretas. Det bør være et

overordnet mål å kartlegge kunnskapsbehovet knyttet til tradisjonshåndverk og materialer, og få flere tradisjonshåndverkere.

Museumsforbundet er opptatt av at kunnskapsgrunnlaget for utfordringsbildet blir tilstrekkelig kartlagt. Ofte vil museene og lokale frivillige organisasjoner ha mye kunnskap om den immaterielle kulturen knyttet til lokale kulturminner og kulturmiljøer.

Det bør i større grad tydeliggjøres at det ikke bare er viktig å bevare ulike typer fysiske kulturmiljøer. Sammenhenger mellom kulturmiljøene og den materielle og immaterielle kulturen knyttet til disse må omtales.

Museumsforbundet synes det er positivt at Riksantikvaren setter søkelys på at det ikke er samme juridiske vern for etter-reformatoriske kulturminner som det er for forhistoriske kulturminner og kulturmiljø.

De mener strategien bør være enda tydeligere på det grønne skiftet/sirkulærøkonomi på overordnet nivå. De anbefaler at tenkningen om sirkulærøkonomi videreutvikles i ferdigstillingen av den overordnede strategien og tas med videre i arbeidet med de tematiske bevaringsstrategiene.

Museumsforbundet mener det bør tydeliggjøres bedre hvordan kulturminner og kulturmiljø er viktige ressurser i et demokratiperspektiv, og hvordan medvirkning og deltagelse skal foregå i praksis.

Flere typer virkemidler kan samordnes i større grad enn i nåværende utkast til en overordnet bevaringsstrategi. Universell utforming bør også omtales bredere.

Museumsforbundet etterlyser en tydeligere plan for utfasing av bevaringsprogrammene. Det er vanskelig å se hvordan dette konkret skal løses.